

trob l'Àmo, sa Madona y en Toni tots tres a la vila per malalts: --- una gàstriga --- un refredament d'ossos ---; es pareyer major --- fa d'Àmo --- tot ho repara --- comparació a la vila --- mira es malalts què fan ---; a St. Macià --- a sa Coma-freda hi anaren l'Àmo, sa Madona y en Toni perque ja havien resolt, gràcies a Déu, sa xètiga que duyen» (1333.4f.=2375); xetigós 'xacrós': «l'honorable E. --- feia temps que anava dolent i xetigós, fins que --- s'agravà --- i el dia 4 --- entregà l'ànim», BDLC IX, 271.

No ens enganyem amb superficials paronímies: «mall. xètiga manca de salut y de forces» no és «HECTICUS amb l'article IPSE», Moll (AORBB II, 59; i reincident-hi en *AlcM*), sinó simplement el seu absolut sinònim *xàquia*: és ben sabut que la *á* mallorquina, sempre tan palatal pertot (no tant com la *é* felanitxera, però pertot més aviat *ä* que *a*), pot passar a una *è* típica en veïnatge de consonants palatals; i fins és normal que hi passi quan hi ha palatal davant i darrere, com ho és fortament, a Mallorca, la *k* d'un grup *ki*; i és clar que la -g- és un afegit de la mena adotzenada de *llúdrí(g)a*, *desllatí(g)ar*, *mústiga*, *sàpiga* etc. *Xàquia* = *šákiga* > *šéfiga*, car *k* i *š* són un fonema igual, quasi idèntic; i és clar que ocasionalment s'ha pogut despalatalitzar després la *t* (si més no, per dissimilació). Altrament *ètic*, *ètica* és ben desigual de *xètiga*, essent adjectiu i de matís ben diferent ('molt flac, ENTECAT') per més que arribi també a 'consumit' i 'tísic' més aviat que 'mal crònic'; ni és gaire natural una aglutinació de l'article (permanent i tot) en una noció així, i no podem acceptar que passi —moneda falsa— el canvi arbitrari de *sa* (IPSA) per *xa*.

No ens caldrà ja entretenir-nos gaire en els problemes de detall fonètic, i de filiació semàntica, que presentava l'etimologia àrabica del mot de les tres llengües hispàniques, podent remetre al detingut estudi de ACHACAR en DCEC/DECH, on junt amb els esforços de Neuvonen (*Arabismos del Esp. en el S. XIII*, 1941, 206-210) poguérem resoldre'ls: dificultats que eren més considerables en castellà.

El verb àrabic *šákà*, mot generalment conegut, i pertanyent a la llengua de sempre, era bàsicament 'queixar-se', 'querellar-se'; d'on, per una banda, es passava a 'mal de què ens dolem' (cf. cast. *dolencia* 'malaltia', *estar aquejado* quasi = *xacrós* etc.); i, per l'altra, a 'acusar', 'imputar', també 'posar plet', i sovint 'calumniar', cf. cat. *querella* 'acció legal acusatòria' (< QUERÈLA 'plany, queixa'), angl. *challenge* 'reptar, desafiar, acusar' < fr. ant. *chalongier* CALUMNIARI. L'africada *č* del cast.-port. *achacar* etc. (també val.) s'ha explicat gràcies a la pron. 'atšákka en lloc del clàssic 'atašákka, forma verbal d'aquest radical: la qual té precisament el sentit de 'acusar'.

En català modern es parteix més simplement del substantiu *šakà* f. i *šakà* m., 'queixa', 'mal corporal', 'malaltia', altre derivat de l'arrel (no sense alguna contribució d'allò altre, en els usos medievals). Com argumente i provo allà (DECH I, 48b5-29) la reculada de l'accent *šakà* > *šaka* és fet conegut de l'àrab hispànic en casos semblants; i en el parlar vulgar d'Al-

Andalus el masculí i el femení es refongueren. D'altra banda l'altra forma *exaquia*, *xaquia*, prové de l'altre derivat àr. *šákīya* 'acusació'. També aquí la reculada de l'accent s'ha donat vulgarment amb caràcter merament fonètic, en altres casos de l'hispanoàrab; però en aquest hi pogué contribuir el participi actiu *šákī*, fem. *šákīya*, 'complanent', 'acusador'. Cf. encara ENGEGAR (?).

DERIV.: *Xacrós*, *xacrar*, *xàquia* etc., V. supra.

1 Potser també una forma val. *xacós* que no tenim ben explicada, però que sembla tenir el sentit de 'massa, o malsanament, aigualós': «a les terres humides, *xacoses*, de l'horta, es posen també uns cadufes subterranis per a drenar l'aigua; antigament no hi havia cap braçal, cap rec --- en condicions: tots tenien les boqueres sense partidor --- feien la parada amb mig metre de fang», Marina Zaragoza, *Conreu de l'arròs a Silla*, p. 110. — 2 Escrit sencer i clar en l'ed. 1562, però ja al 1507 posava *xaq'es*. — 3 Descartem-ne, però, una d'aparences seductores: it. *zacchera* 'cascària', «lajattello, schizzo di fango»: ja en Boccaccio, i *zaccherosi* en el *Decam.* 'tronats, espellifats' (VI, § 5, ed. 1961, 389.6) no queda lluny de 'xacrosos'. Però *zacchera* és manlleu del longobard (a.-al. ant. *zabhar* 'llàgrima, degotim' = gòt. *tagr*, ags. i angl. *tear*) per tant mot que entre els germànics influents a Cat. hauria tingut una forma, *t-* i -g-, que el descarta. Descartem també la idea de contaminació d'un italianisme, que restaria hipòtesi arbitrària (els nostres traductors de 1429 ho giren en termes ben inconnexos).

Xacotar 'fer petar els boixets' (res de 'treballar coses delicades' *AlcM*, sempre tan obediènt a induccions pseudoetimològiques), V. *xec-xec* *Xada*, *xadada*, *xadell*, *xadeta*, *xadó*, *xaduc* (DAG.), V. *aixada* *Xafagona*, V. *xàvega* *Xafagor*, *xafagós*, V. *xafogor* (OFEGAR) *Xafaguer*, V. *xafar* *Xafaldet*, pres del cast. CHAFALDETE [1573, 1587], probablement derivat de ZAFAR «zafar el buque de velas colgantes» *Xafallejar*, *xafallós*, V. *xafar*

XAFAR o AIXAFAR, mot de creació elemental, derivat de XAF-, radical de caràcter onomatopèic i expressiu. □ 1.ª doc.: *chafar*, 1460, JRoig.

Com ja s'ha explicat a ESCLAFAR (III, 517a31ss.) és absolutament mancat de fonament el supòsit que *xafar* o *aixafar* hagi estat mai un mot menys genuí que aquell; el pretès argument d'*AlcM* per a un manlleu del castellà, que al Vendrell i altres llocs del Migjorn es pronuncia amb *č*, no sabem si qualificar-lo d'extravagància inconnexa o d'ignara suficiència, car tothom sap que des del Vendrell cap al Sud tots els mots en *x-* (com els en *j-*) es pronuncien amb africada (sense altra excepció que la d'aquells en *eix-* quan sonen sense la *e-*); ni en cast. el mot *chafar* és més antic que el nostre ni té de bon tros un radi semàntic i fraseològic tan ample: tant CAF- com KLF- i KLAF- són arrels elementals, que endemés expressen matisos distints: *esclafar* es fa vencent una resistència més o menys dura,